

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2010. gada 24. novembrī

lietā Nr. 2010-08-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Vineta Muižniece un Viktors Skudra,

pēc Genādija Gončarova un Ināras Sīles, Svetlanas Tropikas un Induļa Brodiņa (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) konstitucionālajām sūdzībām,

ar tiesas sēdes sekretāri Līvu Rozentāli,

piedaloties Indulim Brodiņam un Pieteikumu iesniedzēju pārstāvei Baibai Didrihsonei, un

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pārstāvim Gunāram Kusiņam,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 19.² pantu,

Rīgā 2010. gada 19. oktobrī un 26. oktobrī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 396. panta pirmās daļas vārdu „vai ķīlas ņēmējs, kuram ir tiesības pārdot ķīlu par brīvu cenu”, 396. panta otrās daļas vārdu „bet, ja pieteikumu iesniedzis ķīlas ņēmējs, – arī ķīlas līguma noraksts, pierādījumi par parādnieka brīdinājumu, ja vien no paša akta vai likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams”, 397. panta pirmās daļas vārdu „nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam” un 397. panta otrās daļas 1. punkta vārdu „vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Civilprocesa likuma 49. nodaļa regulē nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā. Atbilstoši Civilprocesa likuma 396. panta pirmajai daļai pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā var iesniegt īpašnieks vai ķīlas ņēmējs, kuram ir tiesības pārdot ķīlu par brīvu cenu.

Civilprocesa likuma 396. panta otrā daļa noteic, ka pieteikumam par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā pievienojami pārdošanas nosacījumi un apliecināta izdrukā no attiecīgā zemesgrāmatas nodalījuma, kurā norādīti spēkā esošie ieraksti un atzīmes, bet, ja pieteikumu iesniedzis ķīlas ņēmējs, — arī ķīlas līguma noraksts, pierādījumi par parādnieka brīdinājumu, ja vien no paša akta vai likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams.

Civilprocesa likuma 397. panta pirmā daļa paredz, ka pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē izskata tiesnesis vienpersoniski uz iesniegtā pieteikuma un tam pievienoto dokumentu pamata septiņu dienu laikā no pieteikuma iesniegšanas dienas, nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam.

Savukārt Civilprocesa likuma 397. panta otrās daļas 1. punkts noteic, ka tiesnesis pieņem lēmumu atļaut pārdošanu izsolē, pārliecinājies, ka nekustamais īpašums pieder pieteikuma iesniedzējam vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu.

Lietā ir apstrīdēta Civilprocesa likuma 396. panta pirmās daļas vārdu „vai ķīlas ņēmējs, kuram ir tiesības pārdot ķīlu par brīvu cenu”, 396. panta otrās daļas vārdu „bet, ja pieteikumu iesniedzis ķīlas ņēmējs, — arī ķīlas līguma noraksts, pierādījumi par parādnieka brīdinājumu, ja vien no paša akta vai likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams”, 397. panta pirmās daļas vārdu „nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam” un 397. panta otrās daļas 1. punkta vārdu „vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības

nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu” (turpmāk – apstrīdētās normas) atbilstība Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam.

2. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz ķīlas ņēmēja tiesībām iesniegt pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, neatbilst Satversmes 92. pantam, jo tās parādniekam šajā procesā nepiešķirot nekādas procesuālas garantijas. Tās neparedzot pienākumu parādnieku brīdināt, nedodot parādniekam tiesības būt informētam par pieteikumu, liedzot tiesības iesniegt pierādījumus un paskaidrojumus, ietekmēt nekustamā īpašuma izsoles sākumcenas noteikšanu un pārsūdzēt pieņemto lēmumu vai citādi ietekmēt tā izpildi.

Vēl neesot iestājies ķīlas līgumā noteiktais un zemesgrāmatā ierakstītais Pieteikumu iesniedzēju saistību izpildes termiņš, un Civilprocesa likuma normas ļaujot tiesai izvērtēt, vai ir iestājušies nosacījumi, kuru dēļ saistības ir izpildāmas pirms publiskajā reģistrā norādītā datuma. Tomēr tiesas lēmums nebalstoties uz informāciju, kas pieejama publiskajos reģistros un to ierakstus pamatojošajos dokumentos. Tiesas izvērtējums par to nosacījumu iestāšanos, kas ķīlas ņēmējam rada tiesības pārdot nekustamo īpašumu labprātīgā izsolē, pamatojoties vienīgi uz ķīlas ņēmēja vienpusējiem apgalvojumiem, piemēram, par kredīta pamatsummas un procentu atmaksas grafiku un to, ka šis grafiks nav ievērots. Parādniekam netiekot dota iespēja izteikt savus iebildumus un iesniegt pierādījumus, piemēram, par to, ka kredīta atmaksa ir veikta, ievērojot kredīta atmaksas termiņu. Tādējādi šo nosacījumu iestāšanās pierādīšanas kārtība esot pretrunā ar civilprocesuālās tiesvedības principiem, proti, pušu līdztiesības un sacīkstes principu.

Lai padarītu tiesas procesu efektīvāku, valsts esot tiesīga noteikt procesuālus ierobežojumus, tomēr tiem vajagot būt samērīgiem un sasniegt leģitīmo mērķi. Ja ierobežojumi ir paredzēti, bet, pēc puses domām, šādā procesā nav pieņemts taisnīgs nolēmums, esot nepieciešama noteikta kārtība, kādā aizskartās tiesības var tikt aizstāvētas. Pašlaik gadījumos, kad apstrīdētās normas tiek piemērotas pirms līgumā noteiktā saistību izpildes termiņa, tās radot nesamērīgu ierobežojumu, jo netiekot pienācīgi pierādīta to nosacījumu

iestāšanās, kuru dēļ ir piešķirtas tiesības pārdot nekustamo īpašumu labprātīgā izsolē. Šis ierobežojums varot radīt ievērojamu kaitējumu ķīlas devējam – viņš varot nepamatoti zaudēt savu īpašumu procesā, kurā viņam nav bijis nekādu procesuālo tiesību. Turklāt Civilprocesa likuma 396. panta otrā daļa pieļaujot to, ka parādnieks netiek brīdināts par pieteikuma iesniegšanu.

Vienlaikus Civilprocesa likuma 49. nodaļa neparedzot iespēju celt apvērsuma prasību, kā to paredz Civilprocesa likuma 406. pants attiecībā uz lēmumiem par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu. Pieteikumu iesniedzējiem netiekot garantētas tiesības nedz iesniegt apelācijas sūdzību vai blakus sūdzību, nedz arī izteikt iebildumus pret ķīlas ņēmēja pieteikumu.

Pieteikumu iesniedzēji uzsver, ka Civillikumā regulētā ķīlas tiesība varot kreditoram radīt vienīgi tiesību apmierināt savu prasījumu no ķīlas priekšmeta pārdošanas rezultātā iegūtajiem līdzekļiem. Turpretim apstrīdētās normas papildus tam radot arī ķīlas ņēmēja tiesības realizēt ķīlas priekšmetu pirms saistību izpildes termiņa iestāšanās, neraugoties uz to, ka nav pierādīti apstākļi, kādos ir pieļaujama saistību pirmstermiņa piedziņa.

Ķīlas ņēmēja pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē varot tikt iesniegts kredītņēmēja kļūdas vai iekšējās komunikācijas trūkuma rezultātā. Šādu situāciju būtu iespējams novērst, ja parādniekam tiktu dota iespēja izteikt savu viedokli par iesniegto pieteikumu.

Civillikuma 1657. pants paredzot parādniekam tiesības lūgt viņu atbrīvot no nelabvēlīgām nokavējuma sekām gadījumos, kad viņu nevar vainot ne uzmanības trūkumā, ne vispār vieglprātībā vai nolaidībā vai kad izpildīšana nav notikusi nepārvaramas varas dēļ. Apstrīdētās normas nedodot parādniekam iespēju izmantot tiesības izteikt tiesai lūgumu atsvabināt viņu no nelabvēlīgām nokavējuma sekām.

Parādnieka tiesības aizskarot arī tas, ka atbilstoši Civilprocesa likuma 398. panta 1. punktam nekustamais īpašums aprakstāms un novērtējams tikai tajā gadījumā, ja to lūdz persona, uz kuras pieteikuma pamata notiek pārdošana. Tādējādi ķīlas ņēmējs varot noteikt neadekvāti zemu izsoles sākumcenu, bet parādniekam neesot iespējas to ietekmēt.

Tādēļ apstrīdētās normas neatbilstot demokrātiskas valsts pamatprincipiem, pārkāpjot cilvēka pamattiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu tiesā, kā arī apdraudot cilvēka pamattiesības uz īpašumu un atsevišķos gadījumos – uz dzīvesvietu.

Tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēji precizēja, ka apstrīdētās normas tiesības uz taisnīgu tiesu aizskarot ar to ka, pirmkārt, parādniekam netiek paziņots par ķīlas ņēmēja iesniegto pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā. Otrkārt, parādniekam attiecībā uz minēto ķīlas ņēmēja pieteikumu neesot iespējas iesniegt tiesai pierādījumus vai iebildumus, kā arī piedalīties tiesas sēdē, sniegt mutvārdu vai rakstveida paskaidrojumus un iebildumus. Treškārt, tiesas pieņemto lēmumu nevarot pārsūdzēt apelācijas un kasācijas kārtībā, iesniedzot blakus sūdzību vai ceļot apvērsuma prasību.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas nesasniedzot leģitīmo mērķi, jo nenodrošinot lietu ātru un efektīvu izskatīšanu, bet gan pārkāpjot procesuālās ekonomijas principu, tāpēc ka strīdus gadījumā tiek uzsākta jauna tiesvedība.

Apstrīdēto normu mērķi esot iespējams sasniegt arī ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Pirmkārt, varot paredzēt iespēju parādniekam paust savu viedokli pirms lēmuma pieņemšanas. Otrkārt, parādniekam varot piešķirt tiesības iesniegt blakus sūdzību par tiesneša pieņemto lēmumu. Treškārt, varot paredzēt institūtu, kas, līdzīgi Civilprocesa likuma 406. pantā noteiktajam, ļautu iesniegt apvērsuma prasību.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. pantam.

Šajā pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu nedrīkstot izmantot kā instrumentu tiesas procesa novilcināšanai. Atteikšanās no efektīvai civiltiesiskai apgrozībai tik ļoti raksturīgajām parāda piedziņas procesa paātrinātajām formām novilcinātu laiku un nepamatoti aizskartu kreditora intereses.

Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis esot kalpot civiltiesiskās apgrozības interesēm, proti, ļaut pusēm pašām vienoties par šo normu piemērošanu

efektīvākas mantisko jautājumu risināšanas labad. Tas atbilstot Satversmes 116. pantā ietvertajiem leģitīmajiem mērķiem – citu personu tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājība.

Atbilstoši Civillikumam ķīlas tiesības mērķis esot aizsargāt kreditoru. Viena no būtiskākajām ķīlas tiesības sastāvdaļām esot kreditora tiesības pārdot ieķīlāto lietu. Ja kreditoram tiktu liegta iespēja noteiktos gadījumos gūt apmierinājumu no ķīlas tiesību priekšmeta, tad ķīlas institūta mērķis netiktu sasniegts un zustu ķīlas tiesības jēga.

Nodibinot ķīlas tiesību ar līgumu, kreditors un ķīlas devējs varot vienoties par īpašiem ieķīlātās lietas pārdošanas noteikumiem gadījumos, kad ķīlas devējs nav noteiktajā laikā apmierinājis kreditoru. Ķīlas devējs varot pielīgt kreditoram tiesību pārdot ķīlu par brīvu cenu, un attiecībā uz nekustamu lietu pārdošanu izteikums „pārdot ķīlu par brīvu cenu” esot izsenis tulkots kā brīvprātīga publiska pārdošana, respektīvi, labprātīga izsole tiesas ceļā. Tādējādi kreditors, vēršoties tiesā ar pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu tiesas ceļā, tikai īstenojot savas jau pielīgtās tiesības pārdot nekustamo īpašumu tādā kārtībā, par kādu ir vienojies ar ķīlas devēju.

Tieši šīs vienošanās dēļ tiesai, izskatot pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, esot jāpārlicinās, vai ķīlas devējs ir devis kreditoram tiesības pārdot ieķīlāto lietu par brīvu cenu. Tiesai neesot jāizvērtē ķīlas devēja iebildumi pret ķīlas pārdošanu, jo viņš piekrišanu pārdošanai jau esot devis, noslēdzot attiecīgo līgumu. Līdz ar to tiesai neesot nepieciešams iesaistīt ķīlas devēju attiecīgā pieteikuma izlemšanā.

Nekustamā īpašuma novērtējums neesot obligāts priekšnoteikums tam, lai iesniegtu pieteikumu par nekustamā īpašuma pārdošanu labprātīgā izsolē tiesas ceļā. Tātad ķīlas ņēmējs izsoles sākumcenu varot noteikt, pamatojoties uz nekustamā īpašuma novērtējumu vai sev pašam zināmiem kritērijiem. Taču esot jāņem vērā, ka ķīlas ņēmējs, nosakot izsoles sākumcenu, rīkojoties kā parādnieka pilnvarnieks un no šā apstākļa izrietot viņa rīcību aprobežojošī noteikumi. Ķīlas ņēmējs nedrīkstot noteikt tādu izsoles sākumcenu, kas būtu ievērojami zemāka par ieķīlātās lietas vērtību, jo tas varot nonākt pretrunā arī ar Civillikuma 1. pantā ietverto labas ticības principu.

Papildus tam Saeima vērs uzmanību uz to, ka apstrīdētās normas varot tikt piemērotas arī līgumiem, uz kuriem attiecas patērētāju tiesību aizsardzības mehānismi. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6. panta vienpadsmitā daļa nosakot, ka tiesa, izšķirot strīdu vai veicot citas no ražotāja, pārdevēja vai pakalpojuma sniedzēja un patērētāja noslēgtā līguma izrietošās procesuālās darbības, izvērtē līguma noteikumus un strīda atrisināšanai attiecībā uz patērētāju nepiemēro līgumā ietvertos netaisnīgos noteikumus.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis pauda viedokli, ka lietas izskatīšanas gaitā neesot konstatēts, ka apstrīdētās normas vispār ietilptu Satversmes 92. panta tvērumā.

Saeimas pārstāvis norādīja arī, ka Pieteikumu iesniedzēju paustie viedokļi apliecinot, ka viņi vēlas nevis to, lai tiesnesim izvērtēšanai tiktu iesniegts plašāks dokumentu apjoms, bet gan iespēju prasības kārtā apstrīdēt kreditora rīcību. Tomēr šāda iespēja jau šobrīd esot paredzēta Civilprocesa likumā.

Nepamatots esot viedoklis, ka tiesnesis nevar piemērot Civilprocesa likumu kopsakarā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumu. Šāda interpretācija nonākot pretrunā ar varas dalīšanas principu, kā arī likuma varas un tiesiskās noteiktības principiem. Patērētāju tiesību aizsardzības likums saturot imperatīvas normas, un tiesnesim esot pienākums tās piemērot.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. pantam.

Tiesai, izskatot pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, esot jāpārlicinās par to, vai pieteikumam ir pievienoti visi Civilprocesa likuma 396. pantā norādītie dokumenti, bet neesot jāpārbauda to saturs ārpus Civilprocesa likuma 397. pantā noteiktajām pārbaudes robežām. Ja tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu līgumā piešķirtas ar nosacījumu, tiesnesim tas esot jāvērtē, ja vien šis nosacījums izriet no ķīlas (hipotēkas) līguma.

Pārbaudot, vai nav likumīgu šķēršļu nekustamā īpašuma pārdošanai ar pieteikumā norādītajiem nosacījumiem, tiesnesim esot jāpārlicinās, ka starp pieteikumam pievienotajiem nekustamā īpašuma pārdošanas nosacījumiem nav

kāda normatīvajiem aktiem neatbilstoša nosacījuma un ka šie nosacījumi ir konkrēti un skaidri izteikti. Turklāt labprātīgas pārdošanas nosacījumi nedrīkstot būt pretrunā ar Civilprocesa likuma noteikumiem par piedziņas vēršanu uz nekustamo īpašumu, kā arī nedrīkstot aizskart ar likumu noteiktās ķīlas devēja tiesības. Ja ķīlas līguma nosacījumos ir iekļauti tādi noteikumi, kas neatbilst Patērētāju tiesību aizsardzības likumam un tieši ietekmē patērētāja tiesību saturu, tas varētu būt šķērslis nekustamā īpašuma pārdošanai. Tāpat par šķērslī būtu atzīstama neadekvāti zema izsoles sākumcena.

Civillikuma 1657. pantā parādniekam piešķirtās tiesības lūgt tiesu viņu atsvabināt no neizdevīgām nokavējuma sekām esot īstenojamas prasības tiesvedības kārtībā.

Tiesības piedalīties pieteikuma izskatīšanā un izteikt savus iebildumus pret to neesot savienojamas ar ķīlas tiesības institūtu. Ķīlas tiesības nodibināšanas speciālā kārtība un no tās izrietošie vienkāršotie ķīlas tiesības realizācijas noteikumi vairs nekalpotu ātrai un efektīvai civiltiesisko attiecību regulācijai.

Civillikuma un Civilprocesa likuma normu savstarpējā analīze ļaujot secināt, ka procesā par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē nav iespējams izskatīt strīdus jautājumus par pašu saistību vai tās izpildīšanas noteikumiem. Šādas prasības izskatāmas prasības tiesvedības kārtībā, attiecīgi izmantojot tiesības lūgt likumā noteikto prasības nodrošinājuma līdzekļu piemērošanu, tai skaitā lēmuma par nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē izpildes apturēšanu.

Apstrīdētās normas atbilstot arī Eiropas Padomes 1993. gada 5. aprīļa direktīvai Nr. 93/13/EEK par negodīgiem noteikumiem patērētāju līgumos, jo tiesnesim, pieņemot lēmumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā, esot jāvērtē attiecīgā nosacījuma taisnīgums un atbilstība Patērētāju tiesību aizsardzības likuma prasībām.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrija papildus norādīja, ka Civilprocesa likuma 49. nodaļa jāskata kontekstā ar Civillikumā paredzēto ķīlas tiesību institūta regulējumu. Ķīlas tiesību mērķis esot aizsargāt kreditoru intereses tajos gadījumos, kad parādnieks jeb ķīlas devējs nav pildījis savas saistības. Ja ķīlas

ņēmējam tiktu atņemta tiesība gūt apmierinājumu saistību neizpildes gadījumā, mainītos ķīlas tiesību institūta jēga.

Ķīlas tiesība tiek nodibināta līgumā uz brīvprātīguma principa pamata. Tieši šī vienošanās esot par pamatu tam, ka tiesai primāri jāpārlicinās, vai ķīlas devējs ir piešķīris kreditoram tiesības pārdot ieķīlāto lietu par brīvu cenu, un šīs kategorijas lietās neesot jāvērtē ķīlas devēja vēlākie iebildumi pret ķīlas pārdošanu.

Attiecībā uz to, ka Civilprocesa likums neizslēdz gadījumus, kuros parādnieks netiek brīdināts, Tieslietu ministrija norādīja, ka tas pieļaujams vienīgi tad, ja līgumā ir tieši ierakstīts, ka brīdinājums nav nepieciešams. Turklāt Civilprocesa likuma normas esot rakstītas vispārīgai situācijai, lai regulētu dažādas dzīves situācijas, un attiecoties uz visiem parādniekiem – gan fiziskajām, gan juridiskajām personām.

Tam, ka Civilprocesa likumā nav paredzēta parādnieka iespēja lūgt īpašuma novērtējumu, pamatā esot apstākļi, ka ķīlas ņēmējs, kam parādnieks atvēlējis ieķīlāto lietu pārdot par brīvu cenu, atbild par tās pārdošanu kā pilnvarnieks. Civilprocesa likumā obligāts novērtējums esot paredzēts piespiedu izpildes gadījumos, ko realizējot tiesu izpildītājs, kuram neesot šā īpašā pienākuma rīkoties kā parādnieka pilnvarniekam. Turklāt pārdošana izsolē jau pati par sevi esot atzīstama par objektīvāko cenas noteikšanas veidu.

5. Pieaicinātā persona – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs – informē, ka saņemot sūdzības, kurās norādīti dažādi gadījumi, kas saistīti ar apstrīdēto normu piemērošanu.

Pēc Patērētāju tiesību aizsardzības centra ieskata, līguma noteikumi, kas paredz patērētāja nebrīdināšanu par to, ka ir iesniegts pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, esot atzīstami par netaisnīgiem saskaņā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumu. Šādi noteikumi patērētājam kā vājākajai līgumslēdzējai pusei liedzot vienlīdzīgas savu tiesību aizsardzības iespējas. Turklāt brīdinājuma izsniegšana no ķīlas ņēmēja neprasot nekādus būtiskus materiālus ieguldījumus, bet palielinot patērētāja iespējas nepieciešamības gadījumā aizstāvēt savas likumīgās tiesības.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. pantam, esot jāņem vērā tas, ka tiesa pieteikumu izskata, pamatojoties vienīgi uz ķīlas ņēmēja iesniegtajiem dokumentiem. Tādējādi ķīlas devējam (patērētājam) tiekot liegtas iespējas iesniegt pierādījumus un aizstāvēt savas likumīgās intereses.

Par neatbilstošām Satversmes 92. pantam apstrīdētās normas esot atzīstamas arī kopsakarā ar Civilprocesa likuma 396. panta trešo daļu, kas ļaujot ķīlas ņēmējam brīvi noteikt izsoles sākumcenu, kā arī nosolītās augstākās cenas veidu un kārtību, neņemot vērā ķīlas devēja mantiskās intereses un citus apstākļus. Šīs normas paredzot tikai ķīlas ņēmēja tiesību aizsardzību un varot radīt būtiskus zaudējumus ķīlas devējam (patērētājam).

Civilprocesa likuma 49. nodaļa nevienā procesa stadijā neparedzot patērētāja tiesības iebilst pret pieteikumā norādītās prasības pamatotību un sniegt komentārus par informācijas atbilstību lietas faktiskajiem apstākļiem. Tāpat no Civilprocesa likuma 49. nodaļas izrietot, ka izsoli, pat ja tā nav pamatota pēc būtības, vairs nevar apturēt, ja vien pieteikums formāli atbilst Civilprocesa likuma 396. panta noteikumiem.

Pēc Patērētāju tiesību aizsardzības centra ieskata, apstrīdētās normas neatbilstot arī Eiropas Padomes 1993. gada 5. aprīļa direktīvai Nr. 93/13/EEK par negodīgiem noteikumiem patērētāju līgumos. Civilprocesa likuma 49. nodaļā iekļautās normas neparedzot patērētāja iespēju celt iebildumus un izteikt savu viedokli, bet nosakot vienīgi formālus kritērijus ķīlas ņēmēja pieteikumam par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā. Tādējādi apstrīdētās normas liedzot tiesai iespēju aizsargāt patērētāja intereses pēc savas iniciatīvas.

Tiesas sēdē Patērētāju tiesību aizsardzības centra pārstāvis norādīja, ka apstrīdētās normas atzīstamas par atbilstošām Satversmes 92. pantam tikai tad, ja tiesa, pieņemot lēmumu, ievēro gan Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, gan minētajā Eiropas Padomes direktīvā noteikto.

Tiesas rīcībā vajagot būt visiem dokumentiem, kas ļautu izvērtēt, vai attiecīgā persona ir patērētājs un vai ķīlas līgumā vai aizdevuma līgumā nav iekļauti netaisnīgi noteikumi. Tādējādi tiesai, izvērtējot saņemto pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, esot jāņem vērā arī ar ķīlas līgumu saistītie līgumi, piemēram, aizdevuma līgums. Ja minētie dokumenti nav

pievienoti pieteikumam, tad tiesa neesot spējīga objektīvi izvērtēt visus saistītos jautājumus un nevarot apmierināt šādu pieteikumu.

Papildus tam Civilprocesa likuma 49. nodaļa būtu precizējama, paredzot noteikumus, kas pēc satura būtu līdzīgi tiem, kuri ietverti Civilprocesa likuma 405. panta ceturtajā daļā. Minētā norma nosakot, ka tiesnesis pieteikumu noraida, ja viņš atzīst, ka pieteikums nav pamatots vai tajā norādītā līgumsoda apmērs nav samērīgs ar galveno parādu, vai arī izpildāmais akts ietver patērētāju tiesības aizskarošus un netaisnīgus līguma noteikumus. Tāpat Civilprocesa likuma 49. nodaļa būtu papildināma, iekļaujot tajā normas, kas pēc satura līdzinātos tā paša likuma 406. pantam, kā arī paplašinot 396. panta otrajā daļā uzskaitīto iesniedzamo dokumentu sarakstu attiecībā uz patērētājiem.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 92. pantam esot vērtējama no tāda aspekta, vai pusēm procesā ir nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas, proti, vai ir nodrošināta saprātīga iespēja parādīt lietu tādos apstākļos, lai nenostādītu vienu prāvnieku mazāk labvēlīgos apstākļos nekā otru prāvnieku. Pušu stāvoklim procesā vajagot būt taisnīgi līdzsvarotam. Tiesības uz taisnīgu tiesu paredzot prāvniekam iespēju būt informētam par visiem iesniegtajiem pierādījumiem un izdarītajām piezīmēm un paust savu viedokli par tiem.

Civilprocesa likuma 396. un 397. pants nenodrošinot pusēm vienlīdzīgas iespējas. Normatīvais regulējums, kas neparedz obligātu brīdināšanas pienākumu, pieļaujot tādu situāciju rašanos, ka ķīlas devējs nevar izmantot pozitīvo tiesību nokārtot saistību līdz labprātīgas izsoles noteikumu apstiprināšanai tiesā. Tāpat apstrīdētās normas negarantējot taisnīgas izsoles sākumcenas noteikšanu un varot būtiski aizskart ķīlas devēja mantiskās intereses. Pašreizējais regulējums pieļaujot to, ka ķīlas ņēmējs var nekontrolēti pazemināt izsoles sākumcenu, un tiesai neesot uzlikts par pienākumu izsvērt izsoles sākumcenas atbilstību ķīlas devēja interesēm samaksāt savu parādu.

Esot apšaubāms arī Civilprocesa likuma 49. nodaļā minētais labprātības princips, jo ķīlas devēja labprātīgā piekrišana vienpusēji noteiktajai brīvajai cenai netiekot apstiprināta tiesas procesā.

Tādējādi Civilprocesa likuma 396. un 397. panta pašreizējā redakcija neliecinot par to, ka tiesa noteiktā procesuālā regulējuma ietvaros var pieņemt taisnīgu nolēmumu.

Tiesas sēdē Tiesībsarga biroja pārstāvis precizēja, ka, pēc Tiesībsarga ieskata, apstrīdētās normas nebūtu pilnībā izslēdzamas no Civilprocesa likuma, bet gan papildināmas tā, lai nodrošinātu to atbilstību Satversmei.

7. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments (turpmāk – Senāts) pamatā pievienojas Saeimas paustajai pozīcijai. Papildus tam Senāts atsaucas uz Civillikuma 1326. pantu, kas gadījumos, kad ķīlas ņēmēja prasījuma samaksa sadalīta vairākos termiņos, pieļauj ķīlas tiesību priekšmeta pārdošanu, tiklīdz palaists kāds no samaksas termiņiem, ja vien nav bijis tieši norunāts pretējais. Pieteikumi par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā galvenokārt pamatojoties tieši uz šo normu.

Lemjot par pieteikuma apmierināšanu, tiesnesim atbilstoši Civilprocesa likuma 397. panta otrajai daļai esot jāpārlicinās, vai puses ir nolīgušas par ķīlas priekšmeta labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā un vai ir paredzētas ķīlas ņēmēja tiesības ķīlu pārdot, tiklīdz palaists kāds no maksājumu termiņiem. Izskatot pieteikumu Civilprocesa likuma 49. nodaļā noteiktajā kārtībā, šīs nodaļas normas tiesnesim neparedzot kompetenci un neuzliekot pienākumu pārlicināties par to, vai patiesībā maksājuma kavējums ir noticis. Tādas iespējas tiesnesim arī neesot, jo Civilprocesa likuma 396. panta otrajā daļā noteiktais pieteikumam pievienojamo dokumentu uzskaitījums neparedz, ka būtu jāiekļauj informācija par kavētajiem maksājumiem. Šādai informācijai vajadzētu būt iekļautai brīdinājumā, ko ķīlas ņēmējs nosūta ķīlas devējam pirms vēršanās tiesā, taču likumā tāda prasība neesot izvirzīta.

Izskatot pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, tiesnesis lēmumu pieņemot, pamatojoties vienīgi uz viņam iesniegtajiem dokumentiem, jo Civilprocesa likuma 397. pantā tieši norādīts – nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam. Tas tiesnesim nedodot iespēju uzklaustīt parādnieka viedokli. Ja to darītu, tad atbilstoši sacīkstes principam būtu jāpiešķir

tiesības izteikties arī kreditoram. Pēc būtības tas nozīmētu šobrīd pastāvošās tiesvedības kārtības anulēšanu.

Iesniegt apelācijas un kasācijas sūdzību neesot iespējams tieši tā iemesla pēc, ka rajona tiesas tiesneša lēmums neesot atzīstams par tiesas spriešanas procesā pieņemtu lēmumu. Tas nozīmējot – ja lieta nav izskatīta pirmās instances tiesā un tiesas nolēmums nav pieņemts kontradiktorskā procesa ietvaros, nav tiesiska pamata tiesvedības turpināšanai turpmākajās tiesu instancēs.

Senāts esot atzinis, ka brīdinājums gan saistību bezstrīdus piespiedu izpildes gadījumā, gan gadījumā, kad nekustamais īpašums tiek labprātīgi pārdots izsolē tiesas ceļā, ir nozīmīga parādnieka tiesību aizsardzības garantija. Tā nodrošinot parādnieka informēšanu un dodot viņam iespēju kreditora noteiktajā termiņā saistību izpildīt. Brīdinājums varētu būt arī pamats sarunu uzsākšanai ar kreditoru, lai panāktu attiecīgu vienošanos. Tomēr esot jāatzīst, ka pašreizējā likuma redakcija šāda brīdinājuma procedūru nav atzinusi par nepieciešamu, ja puses par to vienojušās, noslēdzot līgumu.

Ja saistību bezstrīdus piespiedu izpilde, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 400. pantu, tiekot realizēta pēc nekustamā īpašuma ieķīlājuma aktiem un komercķīlas un ja saistību bezstrīdus piespiedu izpildes gadījumā Civilprocesa 406. pantā esot paredzēta iespēja celt prasību pret kreditoru, lai apstrīdētu prasījumu, būtu tikai pamatoti tas, ka šādas tiesības būtu nodrošinātas arī ķīlas devējam Civilprocesa likuma 49. nodaļā.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Civiltiesisko zinātņu katedras vadītājs prof., Dr. iur. Jānis Rozenfelds – tiesas sēdē norādīja, ka atbilstoši Civilprocesa likuma 396. panta otrajai daļai iesniegums, kuram ir pievienots viens dokuments, proti, ķīlas līguma noraksts, esot pietiekams pamats, lai iedarbinātu procesu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē. Turklāt arī ķīlas esamību apliecinot tikai viens dokuments – ieraksts zemesgrāmatā, no kura izriet, ka attiecīgais nekustamais īpašums ir apgrūtināts ar hipotēku. Turklāt zemesgrāmatā vajagot būt norādītai summai, par kādu ķīla atbild. Šos jautājumus tiesa varot vērtēt.

Tomēr no hipotēkas pastāvēšanas fakta neesot konstatējams pat tas, vai joprojām pastāv hipotekārais parāds. Hipotēkas dzēšana pēc tam, kad parāds ir nomaksāts, notiekot ar ķīlasņēmēja pieteikumu – lūgumu izdarīt nostiprinājumu attiecīgajā zemesgrāmatā. Bet, ja ķīlasņēmējs to nedara, tad ķīlasdevējam esot tiesības celt prasību par attiecīgā ieraksta izdarīšanu zemesgrāmatā, proti, par šīs hipotēkas dzēšanu. Tā varot būt vienīgi nemantiska prasība, jo prasītājs nelūdzot neko piedzīt, bet gan vienīgi konstatēt parāda neesamību. Tādēļ ar šādu prasību viņš nevarot panākt to, ka labprātīgā izsole, par kuru jau pieņemts tiesneša lēmums, tiktu apturēta. Esot iespējams iedomāties ļoti maz tādu mantisku prasību, uz kuru pamata būtu iespējams apturēt šādu labprātīgas izsoles procesu.

Mērķis panākt lietas ātru izskatīšanu pēc būtības nevarot būt leģitīms. Par leģitīmu varētu atzīt, piemēram, mērķi īstenot procesuālās ekonomijas principu. Tomēr tie instrumenti, kuri tiek piedāvāti gadījumiem, kad pastāv strīds, esot saistīti ar vēl lielāku resursu tērēšanu, jo būtībā tiekot ierosināts uzsākt jaunu procesu no paša sākuma. No tiesas resursu tērēšanas viedokļa tā esot vēl lielāka izšķērdība.

Tas, ka nekustamā īpašuma pārdošana labprātīgā izsolē paredzēta tiesas ceļā, esot garantija ķīlasdevējam. Šajā kontekstā leģitīmais mērķis esot novērst interešu konfliktu, kāds objektīvi pastāvot starp ķīlasņēmēju kā personu, kura ir ieinteresēta pārdot ķīlas priekšmetu pēc iespējas ātrāk, un ķīlasņēmēju, kurš vienlaikus darbojas kā ķīlasdevēja pārstāvis. Neesot gūstama pārliecība par to, ka šo otro leģitīmo mērķi apstrīdētās normas to pašreizējā izpildījumā sasniedz.

Civilprocesa normas nedrīkstot tulkot paplašināti, tās esot domātas tieši tai darbībai, kuru paredz veikt. Civilprocesa likuma sākumā esot norādīts pušu līdztiesības un sacīkstes princips, kas nozīmējot ne tikai to, ka katram ir tiesības ierasties tiesā un paust savu viedokli, bet arī to, ka tiesnesim nav tiesību pēc savas iniciatīvas veikt papildu izmeklēšanu. Viņam esot jāskata tikai tie dokumenti, kuri ir iesniegti. Šajā gadījumā – līgums par hipotēku.

Vienīgais pienākums, ko tiesnesim uzliekot likums, esot pārbaudīt, vai nepastāv likumisks aizliegums nekustamo īpašumu pārdot. Šādam likumiskajam aizliegumam tiekot pielīdzināts arī tiesas uzlikts nekustamā īpašuma atsavināšanas aizliegums. Savukārt līgumisks aizliegums šādu efektu neradot un

atsavinājums, kas izdarīts pretēji līgumiskajam aizliegumam, būtu spēkā. Turklāt arī tiesas aizliegums radītu atsavinājuma spēkā neesamības sekas tikai tādā gadījumā, ja tas būtu ierakstīts zemesgrāmatā.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Komerbanku asociācija – tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētā institūta mērķis esot sniegt papildu aizsardzības garantijas parādniekam. Tas nosakot procesuālo ietvaru Civillikumā paredzētajam ķīlas realizācijas institūtam, un uz to nevarot attiekties tas pats tiesību apjoms, kas attiecas uz prasības tiesvedību.

Satversmes 92. pants neparedzot valstij pienākumu visās lietās noteikt iespēju pārsūdzēt lēmumu, kas ir nelabvēlīgs kādam procesa dalībniekam. Valsts varot noteikt pārsūdzības tiesību apjomu saskaņā ar savu tiesību sistēmu un atsevišķu kategoriju lietas no apelācijas tiesu sistēmas izslēgt. Tāpat tiesai ne vienmēr esot pienākums uzklaustīt pušu viedokļus un iebildumus.

Attiecībā uz ierobežojuma leģitīmo mērķi šajā gadījumā runa esot par efektīvu, nevis tikai ātru tiesas procesu. Mērķis esot noteikt kārtību, kādā kreditors var ātri, efektīvi, neceļot prasību vispārējā kārtā, uzsākt ķīlas pārdošanu. Tātad leģitīmais mērķis esot izņemt no vispārējās tiesvedības kārtības tās kategorijas lietas, kurās, pirmkārt, nav strīda un, otrkārt, līdzēji ir vienojušies par speciālu kārtību.

Izraudzītie līdzekļi tam esot piemēroti, jo šajā gadījumā konkrētai bezstrīdus lietu kategorijai paredzēts speciāls tiesas process. Saudzējošāki mehānismi nepastāvēt, jo citu paralēlu instrumentu neesot. Izraudzītie līdzekļi esot atbilstoši, jo likumdevējs nodrošinājis citus instrumentus, ar kuriem parādnieks var efektīvi aizstāvēt savas tiesības, bet vienlaikus saglabājis ķīlas tiesību institūta pamatuzdevumu, proti, kreditora tiesības ātri un efektīvi realizēt ķīlu.

Ķīlas tiesība ir radīta ar uzdevumu aizsargāt kreditoru intereses. Ja kreditors izsniedz noteiktus naudas līdzekļus, tad parādniekam esot jānodrošina, ka šie naudas līdzekļi var tikt savlaicīgi un pienācīgā apjomā atdoti. Ja atdošana ir apgrūtināta, tad kreditoram jābūt iespējai aizdotos līdzekļus atgūt pēc iespējas efektīvākā veidā.

Kreditora tiesības pārdot ķīlas tiesību priekšmetu par brīvu cenu un šī vienkāršotā kārtība izrietot nevis no Civilprocesa likuma normām, bet gan no ķīlas tiesību institūta, kas nostiprināts Civillikumā. Civilprocesa likums tikai precizējot kārtību, kādā notiek ķīlas tiesību priekšmeta pārdošana par brīvu cenu. Turklāt runa esot par iepriekš atrunātu, nolīgtu pārdošanas mehānismu, kurš pats par sevi vairs strīdus izraisīt nevarot. Tādēļ ķīlas tiesību nodibināšana esot jāvērtē kā pušu brīvprātīga civiltiesiska vienošanās. Tomēr kreditoru tiesības nevarot būt neierobežotas. Tādēļ likumdevējs esot ierobežojis kreditora tiesības atsavināt nekustamo īpašumu, paredzot tā pārdošanu labprātīgā izsolē tiesas ceļā.

Regulējums, kas šobrīd ietverts Civilprocesa likumā, esot parādniekam labvēlīgāks nekā tas, kas noteikts citu ķīlas tiesības priekšmetu realizēšanas gadījumā. Piemēram, ja ķīlas tiesības priekšmets ir akcijas, tad tās kreditors varot realizēt pavisam vienkāršoti bez jebkādiem tiesību aizsardzības instrumentiem, neraugoties uz to vērtību. Tātad attiecībā uz nekustamo īpašumu kā ķīlas tiesības priekšmetu esot noteikta zināma atkāpe no kreditoru tiesību aizsardzības principa parādnieka interešu ievērošanas virzienā.

Latvijas Komerbanku asociācija minēja vairākus instrumentus, ko parādnieki var izmantot savu tiesību aizsardzībai. Pirmkārt, parādnieks varot savu parādu dzēst. Atbilstoši Civillikumam kreditoram esot pienākums pieņemt parāda atmaksu jebkurā procesa stadijā līdz pat nekustamā īpašuma pārdošanas brīdim.

Otrkārt, parādnieks varot celt prasību pret kreditoru prasības tiesvedības kārtībā un lūgt šo prasību nodrošināt ar izpildu darbības atlikšanu. Prasībai, kas attiecas uz līguma saistību, tātad strīdu pēc būtības, vienmēr varot būt mantisks raksturs.

Treškārt, parādnieks varot celt prasību pret kreditoru par zaudējumu atlīdzību, ja ķīla atsavināta prettiesiski. Un, ceturtkārt, varot prasīt zaudējumu atlīdzību arī tad, ja ķīla pārdota par neadekvāti zemu cenu, jo ķīlas ņēmējs par iekļīlātās lietas pārdošanu atbildot kā pilnvarnieks.

Piektkārt, parādnieks varot lūgt iesniegt protestu par tiesneša lēmumu. Sestkārt, parādnieks varot iesniegt sūdzību par tiesu izpildītāja rīcību, citustarp arī tādā gadījumā, ja piedzinējs vai solītājs ir rīkojušies ļaunprātīgi. Un septītais

instruments esot parādnieka iespēja iesniegt blakus sūdzību par apgabaltiesas lēmumu apstiprināt izsoles aktu.

Secinājumu daļa

10. Pieteikumu iesniedzēji lūdz apstrīdētās normas atzīt par neatbilstošām Satversmes 92. pantam.

Satversmes 92. pants nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

Lai gan prasījums attiecas uz apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. pantam kopumā, tomēr no pieteikumiem izriet, ka būtībā tiek apstrīdēta šo normu atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, kas nosaka: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka Satversmes 92. pantā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus: taisnīga tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Pirmajā aspektā šis jēdziens tulkojams kopsakarā ar Satversmes 6. nodaļu, otrajā – ar tiesiskas valsts principu, kas izriet no Satversmes 1. panta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2006. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-12-01 9.3. punktu*).

Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajā ietilpst, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdztiesības un sacīkstes princips, tiesības tikt uzklautam, tiesības uz motivētu tiesas spriedumu un tiesības uz pārsūdzību (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01*

8.2. punktu un 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 8.3. punktu).

11. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis izteica lūgumu tiesvedību lietā izbeigt, jo apstrīdētais procesuālo tiesību institūts, proti, kārtība, kādā tiek izskatīts pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā, neietilpstot Satversmes 92. panta saturā. Līdz ar to Pieteikumu iesniedzējiem nevarot būt radies Satversmē noteikto pamattiesību aizskārums. Šis Saeimas lūgums ir noraidāms.

Satversmes tiesa 2010. gada 17. maijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2009-93-01, kurā analizēts salīdzināms tiesību institūts – saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana. Satversmes tiesa secinājusi, ka minētās kategorijas lietas atšķiras no prasības tiesvedības kārtībā izskatāmajām lietām ar to, ka tajās nav strīda par tiesībām. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas institūta mērķis ir nevis regulēt strīdus par tiesībām, bet noteikt vienkāršotu un paātrinātu parāda piedziņas procesu (*sk. sprieduma 9.1. punktu*).

Līdzīgi arī izskatāmajā lietā apstrīdētais institūts – nekustamā īpašuma labprātīga pārdošana izsolē tiesas ceļā – nenoteic kārtību, kādā risināmi strīdi par tiesībām. Gadījumos, kad pieteikumu iesniedz ķīlas ņēmējs, tas regulē kārtību, kādā realizējama ķīlas tiesība. Tādējādi uz šādu procesu nav attiecināmi visi elementi, kas ietilpst tiesību uz taisnīgu tiesu saturā.

Vienlaikus likumdevējs ir atzinis par nepieciešamu minētos procesuālos jautājumus skatīt tiesā. Tādēļ, kaut arī likumdevējs bija tiesīgs izvēlēties cita veida procedūru, uz šāda lēmuma pieņemšanu attiecināmi atsevišķi tiesību uz taisnīgu tiesu elementi. Piemēram, tiesai, izskatot šādus pieteikumus, jāatbilst prasībām par neatkarīgu tiesu varas institūciju. Tāpat šim regulējumam kopsakarā ar citiem Civilprocesa likumā nostiprinātajiem instrumentiem jānodrošina procesuālais taisnīgums, kā arī iespēja tos jautājumus, par kuriem tomēr pastāv strīds, izskatīt pienācīgā procesā, kas ietver visus tiesību uz taisnīgu tiesu elementus.

Tādējādi Satversmes 92. panta saturā ietilpst ne vien tie gadījumi, kad tiek izšķirti strīdi par tiesībām, bet arī gadījumi, kad tiek izskatīti citi jautājumi, kurus

likumdevējs uzskatījis par nepieciešamu risināt tiesā. Attiecībā uz šādu kategoriju lietām Satversmes 92. panta saturs atšķiras. Tāpat atšķiras arī to elementu apjoms, kuri nav pakļaujami ierobežojumiem, jeb šo tiesību pamatkodols.

Līdz ar to Civilprocesa likuma 49. nodaļā regulētais institūts – nekustamā īpašuma labprātīga pārdošana izolē tiesas ceļā – ietilpst Satversmes 92. panta saturā un tiesvedība lietā ir turpināma.

12. Papildus tam Latvijas Komerčbanku asociācijas pārstāvis uzskata, ka tiesvedība lietā būtu izbeidzama, ciktāl lieta ierosināta par Civilprocesa likuma 396. panta otrās daļas vārdiem „bet, ja pieteikumu iesniedzis ķīlas ņēmējs, – arī ķīlas līguma noraksts, pierādījumi par parādnieka brīdinājumu, ja vien no paša akta vai likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams”. Latvijas Komerčbanku asociācijas pārstāvis norāda, ka visi Pieteikumu iesniedzēji ir brīdināti, tādēļ šī norma nevar būt radījusi viņiem Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumu.

Pieteikumu iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu izvērtēt parādnieka procesuālo garantiju apjomu gadījumos, kad Civilprocesa 49. nodaļā regulēto pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izolē iesniedzis ķīlas ņēmējs. Tā kā minētais institūts attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējiem ir piemērots, apstrīdētās normas kopumā varēja radīt viņiem Satversmes 92. pantā noteikto pamattiesību aizskārumu. Tādēļ tiesvedība lietā ir turpināma pilnā apmērā.

13. Apstrīdētās normas ir skatāmas kopsakarā ar Civillikumā ietverto ķīlas tiesības regulējumu. Civillikuma 1278. pants noteic, ka ķīlas tiesība ir tāda tiesība uz svešu lietu, uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu tādā kārtā, ka viņš var no tās dabūt šā prasījuma samaksu. Savukārt Civillikuma 1319. pants noteic, ka ķīlas ņēmējs, kuru parādnieks nav noteiktā laikā apmierinājis, var meklēt sev apmierinājumu no ieķīlātās lietas un šajā nolūkā spert visus vajadzīgos soļus tās pārdošanai. Turklāt atbilstoši Civillikuma 1326. pantam, ja ķīlas ņēmēja prasījuma samaksa sadalīta vairākos termiņos, ķīlu var pārdot, tiklīdz palaists kāds no šiem termiņiem, ja vien nav bijis tieši norunāts

nepārdot tikām, kamēr nebūs palaists arī pēdējais vai otrais, vai trešais utt. termiņš.

Tādējādi ķīlas tiesības jēga ir piešķirt kreditoram tiesības pārdot ieķīlāto lietu tajos gadījumos, kad parādnieks nepilda savas saistības. Civillikuma 1321. pants noteic, ka ieķīlātā nekustamā īpašuma pārdošana izdarāma pēc noteikumiem par labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā. Tātad attiecībā uz noteiktu ķīlas tiesības priekšmetu – nekustamo īpašumu – Civillikums paredz īpašu ķīlas realizēšanas veidu, proti, pārdošanu izsolē tiesas ceļā. Šāda īpaša ķīlas tiesības priekšmeta pārdošanas kārtība uzskatāma par parādnieka tiesību aizsardzības garantiju. Tiesību zinātnē pausta atziņa, ka šis princips balstās uz procesuālajiem apsvērumiem, lai novērstu interešu konfliktu, kādā objektīvi atrodas ķīlas ņēmējs, pārdodot ieķīlāto priekšmetu (*sk.: Rozenfelds J., Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 212. lpp.*). Civilprocesa likuma 49. nodaļa nosaka šādas pārdošanas procesuālo kārtību.

Uz kārtību, kādā nekustamais īpašums kā ķīlas tiesības priekšmets pārdodams izsolē tiesas ceļā, nav attiecināta vispārējā prasījuma kārtība. Personai ir liegtas tiesības piedalīties šajā procesā, izteikt savus iebildumus, iesniegt pierādījumus, kā arī pārsūdzēt pieņemto lēmumu. Vērtējot, vai šāda kārtība noteikta pamatoti un vai pašreizējais procesuālais regulējums ir taisnīgs, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai tas ir noteikts ar likumu leģitīma mērķa sasniegšanai un vai indivīda un sabiedrības intereses ir saprātīgi samērotas.

14. Apstrīdētās normas ir ietvertas Civilprocesa likumā. Lietā nav strīda par to, ka šis likums ir pieņemts un izsludināts Satversmē un Saeimas kārtības rullī paredzētajā kārtībā. Līdz ar to ierobežojums ir noteikts ar likumu.

15. Izvērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, jānoskaidro, vai tam ir leģitīms mērķis.

Eiropas Kopienų Komisijas Baltajā grāmatā par ES hipotekāro kredītu tirgu integrāciju norādīts: „Komisija uzskata, ka dalībvalstīm būtu jāuzlabo efektivitāte attiecībā uz tā dēvētajām „piespiedu pārdošanām” un zemes reģistrācijas procedūrām. Šie faktori palielina uzņēmējdarbības veikšanas izmaksas hipotēku

aizdevējiem, palielina neskaidrību investoriem par drošības līdzekļa kvalitāti un palielina refinansēšanas izmaksas, tādējādi samazinot esošo operatoru darbības efektivitāti un kavējot jaunu dalībnieku ienākšanu tirgū” [Eiropas Kopienu Komisijas Baltā grāmata par ES hipotekāro kredītu tirgu integrāciju, Briselē, 18.12.2007., COM(2007) 807, 4.2. punkts].

Papildus tam Satversmes tiesa ir secinājusi, ka mērķis samazināt tiesu noslogotību un nodrošināt tiesu darbības efektivitāti var tikt atzīts par leģitīmu mērķi Satversmes 92. pantā noteikto tiesību ierobežošanai (sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01 13.2. punktu).

Apstrīdētais Civilprocesa likuma regulējums ir vērsts uz to, lai nodrošinātu ģīlas tiesības realizācijas efektivitāti. Kā Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, ātra parādu atgūšana nodrošina kreditoru iespējas izpildīt savas saistības pret citiem darījumu partneriem, kā arī plānot savu saimniecisko un finansiālo darbību. Tādā veidā tiek veicināta civiltiesiskā apgrozība un citu personu tiesību un interešu aizsardzība (sk. Satversmes tiesas 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 12.2. punktu). Papildus tam, izvēloties vienkāršotu lēmuma pieņemšanas kārtību, tiek mazināta tiesu noslogotība, un līdz ar to citām personām ir izredzes uz ātrāku lietas izskatīšanu tiesās. Tas savukārt nodrošina tiesas resursu samērīgu izlietojumu un tiesas ekonomijas principa ievērošanu, proti, veicina tiesas procesa efektivitāti.

Līdz ar to pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – ātra un efektīva ģīlas tiesības realizācija, tiesas procesa efektivitātes nodrošināšana un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

16. Lai izvērtētu, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, jānoskaidro: 1) vai leģitīmā mērķa sasniegšanai izraudzītie līdzekļi patiešām ir vērsti uz šā mērķa sasniegšanu; 2) vai nepastāv personu pamattiesības mazāk ierobežojoši (saudzējošāki) līdzekļi; 3) vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

17. Civilprocesa likuma 397. panta pirmā daļa noteic, ka pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesnesis izskata vienpersoniski

uz iesniegtā pieteikuma un tam pievienoto dokumentu pamata septiņu dienu laikā, nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam. Savukārt šā panta otrā daļa paredz, ka tiesnesis pieņem lēmumu atļaut pārdošanu izsolē, pārliecinājies, ka: 1) nekustamais īpašums pieder pieteikuma iesniedzējam vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu; 2) nav likumīgu šķēršļu šā nekustamā īpašuma pārdošanai ar pieteikumā norādītajiem nosacījumiem.

Tādējādi tiesnesis lēmumu par nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē pieņem īsā termiņā rakstveida procesā, turklāt pamatojoties vienīgi uz tiem dokumentiem, ko tam iesniedzis ķīlas ņēmējs. Ķīlas devējam jeb nekustamā īpašuma īpašniekam nav dotas iespējas izteikt iebildumus, iesniegt pierādījumus vai pārsūdzēt lēmumu. Attiecīgi process, kādā tiek pieņemts lēmums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, neparedz iespēju tā ietvaros izskatīt jautājumus, par kuriem pastāv strīds. Tiesnesim nav jāvērtē iespējamie pušu pretējie viedokļi, bet gan uz tam iesniegto dokumentu pamata jāpārliecinās par to, kas norādīts Civilprocesa likuma 397. panta otrajā daļā.

Tātad, kaut arī pienākums ķīlas tiesības priekšmetu – nekustamo īpašumu – pārdot izsolē tiesas ceļā ir vērsts uz parādnieka tiesību aizsardzību, tiesneša lēmuma pieņemšanai paredzēta vienkāršota kārtība. Parādnieka procesuālo iespēju ierobežošana šajā gadījumā veicina minētā lēmuma pieņemšanas procesa efektivitāti.

Tādējādi izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai.

18. Pieteikuma iesniedzējs Indulis Brodiņš tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdēto normu mērķi varētu sasniegt arī ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Pirmkārt, varētu paredzēt parādniekam iespēju paust savu viedokli pirms lēmuma pieņemšanas. Tādējādi tiesnesis varētu pārliecināties, vai starp pusēm nepastāv strīds, un, ja parādnieks neizvirzītu iebildumus, tiesnesis varētu pārdošanu izsolē atļaut. Otrkārt, par saudzējošāku līdzekli būtu uzskatāmas tiesības iesniegt blakus sūdzību par tiesneša pieņemto lēmumu. Šādu sūdzību varētu izskatīt saprātīgā termiņā, kas neierobežotu civiltiesisko apgrozību. Treškārt, attiecībā uz tiesneša pieņemto lēmumu varētu

paredzēt līdzīgu institūtu tam, kāds Civilprocesa likuma 406. pantā noteikts attiecībā uz bezstrīdus piespiedu izpildīšanas apstrīdēšanu. Tas personai dotu iespēju sešu mēnešu laikā vērsties tiesā ar saviem iebildumiem pret prasības pamatotību pēc būtības, vienlaikus lūdzot tiesas pieņemtā lēmuma izpildes apturēšanu vai, ja lēmums jau ir izpildīts, lūdzot pieņemt lēmumu par prasības nodrošināšanu (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sējuma 147., 148. lpp.*).

Gadījumos, kad pastāv personu tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, Satversmes tiesai jāizvērtē, vai ar tiem leģitīmo mērķi varētu sasniegt tikpat efektīvi. Proti, par saudzējošāku līdzekli atzīstams nevis jebkāds cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 19. punktu*).

18.1. Parādnieka viedokļa noskaidrošana, izšķirot jautājumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izolē, ievērojami mainītu šā institūta būtību. Pašreizējais procesuālais regulējums paredz, ka tiesnesis pārliecinās par to, vai ķīlas ņēmējam ir tiesības konkrēto nekustamo īpašumu pārdot un vai šādai pārdošanai nav likumīgu šķēršļu. Lemjot par to, vai atļaut pārdošanu izolē, tiesnesis neizšķir strīdus.

Kā norādījusi Saeima, pārdodot nekustamo īpašumu labprātīgā izolē, ķīlas ņēmējs realizē tiesības, par kurām viņš un parādnieks jeb ķīlas devējs ir labprātīgi vienojušies līgumā. Ja tiesnesim būtu jāuzklausā ķīlas devēja iebildumi un jāvērtē tā iesniegtie dokumenti, tad viņam būtu pienākums izšķirt arī iespējamus pušu strīdus. Strīdus jautājumi būtu izšķirami prasības tiesvedības kārtībā, ievērojot visus ar to saistītos principus. Šādos apstākļos pašreizējais procesuālais institūts, kas paredz tiesneša pienākumu vienīgi apstiprināt ķīlas ņēmēja tiesības pārdot ķīlas tiesības priekšmetu, zaudētu savu jēgu. Tādēļ, izmantojot šādu, parādnieka tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, leģitīmais mērķis netiktu sasniegts.

Savukārt tad, ja tiesnesis parādnieka iebildumus nevērtētu pēc būtības, bet vienīgi noskaidrotu to esamību un pieļautu pārdošanu izolē tikai tajās situācijās, kad parādnieks neiebilst, tiktu nesamērīgi ierobežotas ķīlas ņēmēja tiesības realizēt ķīlu. Parādnieks varētu viegli panākt nekustamā īpašuma pārdošanas

apturēšanu, un, kamēr iespējamie strīdus jautājumi tiktu izvērtēti pēc būtības, īpašuma pārdošana tiktu atlikta uz nenoteiktu laiku. Ar šādu līdzekli legītīmo mērķi nebūtu iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

18.2. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka pamattiesību ierobežojums būtu mazāks, ja par tiesneša pieņemto lēmumu varētu iesniegt blakus sūdzību.

Pašreizējais normatīvais regulējums paredz, ka visu veidu iebildumi, kas parādniekam varētu rasties saistībā ar ķīlas ņēmēja pieteiktu nekustamā īpašuma pārdošanu izolē, – piemēram, strīdi par pamata saistību, strīdi par tiesībām pārdot ķīlas tiesības priekšmetu, strīdi par cenu, par kādu pārdots nekustamais īpašums, – risināmi, vēršoties tiesā prasības tiesvedības kārtībā. Šāds process balstās uz pušu līdztiesības un sacīkstes principu, tiesas pieņemtie spriedumi ir pārsūdzami, un uz to pilnā mērā attiecas arī citi tiesību uz taisnīgu tiesu elementi.

Pēc būtības Pieteikuma iesniedzējs aicina visus vai daļu no šiem jautājumiem izskatīt nevis prasības tiesvedības kārtībā, bet gan pamatojoties uz blakus sūdzību. Tādēļ šis ierosinājums vērtējams kā pašreiz paredzētās prasības tiesvedības kārtības alternatīva. Atzīstams, ka atsevišķu jautājumu izskatīšana blakus sūdzību ietvaros patiešām atvieglotu personu piekļuvi tiesai nelielās valsts nodevas dēļ, turklāt salīdzinājumā ar prasības tiesvedības kārtību tiktu ievērojami paātrināta strīdus jautājumu izšķiršanas gaita. Tomēr, izskatot strīdus jautājumus vienīgi blakus sūdzību ietvaros, lietas dalībnieku procesuālās garantijas tiktu būtiski sašaurinātas. Tādēļ Satversmes tiesa nav guvusi pārliecību, ka minētais līdzeklis nodrošinātu plašāku personas tiesību aizsardzību nekā pašreizējais regulējums.

Kā Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, vērtējot līdzekļus, kas personu tiesības varētu ierobežot mazāk, jāņem vērā likumdevēja rīcības brīvība piemērotākā mehānisma izvēlē. Satversmes tiesa nevar aizstāt likumdevēja izvēli ar savu viedokli par atbilstošāko risinājumu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 19. punktu*). Jāatzīst, ka procesuālās ekonomijas nolūkos likumdevējs var noteikt, ka konkrēta veida parādnieka iebildumus tiesa izvērtē blakus sūdzības ietvaros, nevis prasības tiesvedības kārtībā, tomēr šobrīd likumdevējs ir izvēlējis citu mehānismu parādnieka tiesību aizsardzībai un viņa iebildumu vērtēšanai. Šādos apstākļos nav secināms, ka

likumdevējam būtu pienākums paredzēt strīdus jautājumu izskatīšanu tieši blakus sūdzību ietvaros.

18.3. Līdzīgi apsvērumi attiecināmi arī uz ierosinājumu izveidot institūtu, kas, līdzīgi kā noteikts Civilprocesa likuma 406. pantā, tieši paredzētu parādnieka tiesības celt prasību pret ķīlas ņēmēju. Šāda institūta izveidošana ietver arī aspektus, kas nav parādniekam labvēlīgāki. Tā, piemēram, Civilprocesa likuma 406. pants personas tiesības celt šādu prasību aprobežo ar sešiem mēnešiem un noteic, kas var būt par prasījuma priekšmetu.

Atbilstoši pašreizējam normatīvajam regulējumam parādniekam ir tiesības vērsties tiesā prasības tiesvedības kārtībā par strīdiem, kas saistīti ar pamata prasību, ķīlas tiesības īstenošanu, zaudējumu atlīdzību un citiem jautājumiem. Šīs prasījuma tiesības nav aprobežotas ar specifiskiem termiņiem. Turklāt ķīlas devējam arī šobrīd ir tiesības lūgt tiesu lemt par prasības nodrošināšanu, apturot lēmuma par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē izpildi.

Atzīstams, ka pēc satura Civilprocesa likuma 406. pantam līdzīgas normas iekļaušana šā likuma 49. nodaļā būtu saistīta arī ar zināmām priekšrocībām. Piemēram, ķīlas devējam tādā gadījumā būtu tieši norādīts uz procesuālo kārtību, kādā viņš var aizsargāt savas tiesības. Turklāt tad, ja šāds regulējums būtu spēkā, starp lēmumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē un vēlāko tiesas spriedumu, piemēram, par ķīlas ņēmēja prasījuma nepamatotību, būtu tiešāka saistība.

Tomēr arī attiecībā uz šo ierosinājumu Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros ir izvēlējies citus procesuālos mehānismus, ar kādiem parādnieks var aizsargāt savas tiesības. Nav gūstams apstiprinājums tam, ka līdzeklis, uz kuru norādījis Pieteikuma iesniedzējs, būtu personai būtiski labvēlīgāks un tādēļ likumdevējam būtu pienākums to izvēlēties.

Līdz ar to nav secināms, ka pastāvētu personu pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, un apstrīdētās normas atzīstamas par nepieciešamām leģitīmā mērķa sasniegšanai.

19. Lai noskaidrotu, vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, apstrīdētās normas

izvērtējamās kopsakarā ar citiem Civilprocesa likumā nostiprinātajiem parādnieka tiesību aizsardzības instrumentiem, kā arī plašāk analizējams apstrīdēto normu saturs.

19.1. Kā norādīts jau šā sprieduma 13. punktā, kārtība, atbilstoši kurai ķīlas tiesības priekšmeta – nekustamā īpašuma – pārdošana izsolē veicama vienīgi ar tiesas starpniecību, vērtējama kā ķīlas devēja tiesību aizsardzības garantija. Civilprocesa likuma 49. nodaļa nodrošina to, ka ieķīlātais nekustamais īpašums netiks pārdots izsolē, iekams neatkarīgs un objektīvs tiesnesis uz tam iesniegto dokumentu pamata nebūs pārliecinājies, ka ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot un ka īpašuma pārdošanai nav likumīgu šķēršļu.

Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas ir paudušas atšķirīgus viedokļus par tās pārbaudes apjomu, kura tiesnesim jāveic, pieņemot lēmumu atļaut nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē. Satversmes tiesa uzskata, ka pienācīga Civilprocesa likuma 397. panta otrajā daļā minēto jautājumu pārbaude ir būtiska parādnieka tiesību aizsardzības sastāvdaļa.

Civilprocesa likuma 397. panta otrās daļas 1. punkts noteic, ka tiesnesim jāpārliecinās par to, ka nekustamais īpašums pieder pieteikuma iesniedzējam vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu. Līdz ar to iesniegtajiem dokumentiem ir jārada tiesnesim pārliecība, ka ķīlas ņēmējam patiešām ir radušās tiesības nekustamo īpašumu pārdot.

Atbilstoši Civillikuma 1289. panta trešajai daļai gadījumos, kad nosacījums vai termiņš noteikts nevis prasījumam, bet tieši pašai ķīlas tiesībai, ķīlas tiesība stājas spēkā tikai no tā laika, kad nosacījums vai termiņš iestāties. Tādēļ ķīlas līguma esamība pati par sevi neaplicina, ka ķīlas ņēmējam ir radušās tiesības nekustamo īpašumu pārdot. No Satversmes tiesā iesniegtajiem dokumentiem secināms, ka tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu nereti tiek saistītas ar tādu nosacījumu iestāšanos kā maksājuma termiņu kavēšana, būtiski aizdevuma līguma noteikumu pārkāpumi, tiesību vienpusēji atkāpties no līguma rašanās u.c. Šādos gadījumos tiesnesim jāpārliecinās, ka konkrētais ķīlas līgumā minētais nosacījums ir iestāties un ķīlas tiesība ir stājusies spēkā. Ja no pieteikumam pievienotajiem dokumentiem nav gūstams apstiprinājums tam, ka

ķīlas līgumā minētais nosacījums patiešām ir iestājies (piemēram, ķīlas devējs nokavējis maksājuma termiņu par tik dienām, cik noteiktas līgumā), tiesnesim nav pamata apmierināt pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē. Kaut arī Civilprocesa likuma 396. panta otrajā daļā ir uzskaitīti dokumenti, kas pievienojami ķīlas ņēmēja pieteikumam par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, tas neatbrīvo ķīlas ņēmēju no pienākuma pierādīt, ka viņam ir radušās tiesības realizēt ķīlu.

Savukārt Civilprocesa likuma 397. panta otrās daļas 2. punkts paredz tiesneša pienākumu pārliecināties, ka nav likumīgu šķēršļu nekustamā īpašuma pārdošanai ar pieteikumā norādītajiem nosacījumiem. Tiesnesim jāpārliecinās ne vien par likumā noteiktajiem vai zemesgrāmatā ierakstītajiem atsavināšanas aizliegumiem, bet arī par citiem gadījumiem, kad nekustamā īpašuma pārdošana nonāktu pretrunā ar likumu.

Tā, piemēram, par pamatotu atzīstams lēmums noraidīt pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tādēļ, ka pieteikumam pievienotie pārdošanas nosacījumi neatbilst Civillikuma vai Civilprocesa likuma prasībām. Civilprocesa likuma 398. pants noteic, ka pārdošanu izsolē veic kārtībā, kāda šajā likumā noteikta tiesas spriedumu izpildei. Tādēļ pārdošanas nosacījumiem citastarp jāatbilst Civilprocesa likuma 73. nodaļas prasībām, ciktāl šā likuma 49. nodaļa neparedz atšķirīgu regulējumu.

Tāpat, pieņemot lēmumu par nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē, tiesnesim jāpārliecinās, ka netiek pārkāptas Patērētāju tiesību aizsardzības likumā ietvertās imperatīvās normas. Šāds pienākums tiesnesim izriet no Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6. panta vienpadsmitās daļas, kas nosaka: „Tiesa, izšķirot strīdu vai veicot citas no ražotāja, pārdevēja vai pakalpojuma sniedzēja un patērētāja noslēgtā līguma izrietošās procesuālās darbības, izvērtē līguma noteikumus un strīda atrisināšanai attiecībā uz patērētāju nepiemēro līgumā ietvertos netaisnīgos noteikumus.”

Tādējādi gadījumos, kad ķīlas devējs ir patērētājs, tiesai jāpārliecinās, ka pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē nebalstās uz tādiem noteikumiem, kas atbilstoši Patērētāju tiesību aizsardzības likumam atzīstami par netaisnīgiem un nav piemērojami.

19.2. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas viņu tiesības aizskar arī ar to, ka neparedz iespēju iesniegt apelācijas un kasācijas sūdzības. Kā pamatoti norādījis Senāts, apstrīdētais tiesību institūts nav savienojams ar apelācijas un kasācijas sūdzību, jo tiesneša lēmums atļaut pārdošanu izsolē nav atzīstams par tiesas spriešanas procesā pieņemtu lēmumu. Tā kā lieta nav izskatīta pirmās instances tiesā un tiesas nolēmums nav pieņemts kontradiktorisks procesa ietvaros, nav tiesiska pamata tiesvedības turpināšanai turpmākajās tiesu instancēs.

Tomēr atzīstams, ka parādniekam jābūt iespējai panākt to jautājumu izskatīšanu tiesā, par kuriem pastāv strīds. Kaut arī Civilprocesa likuma 49. nodaļa pati par sevi nenosaka procesuālo kārtību, kādā ķīlas devējs var izteikt savus iebildumus pret nepamatotu ķīlas ņēmēja pieteikumu, tas nenozīmē, ka šāda kārtība neizriet no Civilprocesa likuma. Proti, Civilprocesa likums paredz, ka strīda gadījumā ķīlas devējam jāvēršas tiesā prasības tiesvedības kārtībā.

Visupirms norādāms, ka atbilstoši Civillikuma 1283. pantam ķīlas tiesība kā blakus tiesība sava spēka ziņā ir atkarīga no prasījuma spēka. Līdz ar to gadījumos, kad parādnieks uzskata, ka nekustamais īpašums pārdots nepamatoti tādēļ, ka viņš neatzīst prasījumu, par ko ķīla atbild, viņam jāvēršas tiesā, lūdzot prasījumu atzīt par nepamatotu. Šāds prasījums uzskatāms par mantiska rakstura prasību, un persona var lūgt prasības nodrošināšanu atbilstoši Civilprocesa likuma 19. nodaļai, tajā skaitā lūgt izdarīt zemesgrāmatā ierakstu par aizliegumu pārdot pieteicējam piederošo nekustamo īpašumu vai arī apturēt lēmuma par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē izpildi gadījumā, kad šāds lēmums jau ir pieņemts.

Tomēr arī situācijās, kad persona atzīst prasījumu, par ko ķīla atbild, bet neatzīst ķīlas tiesības realizācijas tiesiskumu un pamatotību, tā var vērsties tiesā prasības tiesvedības kārtībā. Satversmes tiesas lietas materiāliem ir pievienots prakses piemērs – proti, parādnieks vērsies tiesā ar prasību atzīt par nepamatotu ķīlas ņēmēja atkāpšanos no pušu līgumiem un iesniegto pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē. Tiesa šādu prasījumu atzinusi par mantisku un lēmusi par prasības nodrošināšanu – lēmuma par nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē apturēšanu (*sk. lietas materiālu 3. sējuma 62. lpp.*).

Tāpat prasības tiesvedības kārtībā parādnieks var realizēt Civillikuma 1657. pantā noteiktās tiesības lūgt tiesu atsvabināt viņu no neizdevīgām nokavējuma sekām, ja viņu nevar vainot ne uzmanības trūkumā, ne vieglprātībā vai nolaidībā vai ja izpildīšana nav notikusi nepārvaramas varas dēļ.

Ja lēmums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē jau ir pieņemts, bet tiesa ar vēlāku spriedumu atzīst, ka nepastāv prasījums, par ko ķīla atbild, tad šāds lēmums nav izpildāms. Līdzīgi arī gadījumos, kad tiesa konstatē, ka ķīlas ņēmējam nav radušās tiesības ķīlas tiesības priekšmetu pārdot vai pastāv likumīgi šķēršļi šādai pārdošanai, vai parādnieks atbilstoši Civillikuma 1657. pantam atsvabināms no viņam nelabvēlīgām kavējuma sekām, lēmums par nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē nav izpildāms.

Savukārt gadījumos, kad nekustamais īpašums jau ir nepamatoti pārdots, ķīlas devējs var vērsties tiesā pret ķīlas ņēmēju ar prasību par zaudējumu atlīdzību. Atbilstoši Civillikuma 1320. pantam, ja pircējam bijusi zināma ķīlas ņēmēja rīcības pretlikumība, parādniekam ir tiesības prasīt atpakaļ arī pārdoto nekustamo īpašumu.

19.3. Pieteikumu iesniedzēji pauduši viedokli, ka apstrīdētās normas Satversmes 92. pantam neatbilst arī tādēļ, ka liedz tiem lūgt nekustamā īpašuma novērtējumu un pieļauj, ka ķīlas ņēmējs nosaka nesamērīgi zemu izsoles sākumcenu.

Civilprocesa likuma 398. panta 1. punkts noteic, ka nekustamais īpašums aprakstāms un novērtējams tikai tad, ja to lūdz persona, uz kuras pieteikuma pamata notiek pārdošana. Tādējādi gadījumos, kad pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē iesniedzis ķīlas ņēmējs, nekustamā īpašuma īpašniekam nav iespējas lūgt novērtējumu.

Tomēr atbilstoši Civillikuma 1328. pantam ķīlas ņēmējs par ieķīlātās lietas pārdošanu atbild kā pilnvarnieks. Tādēļ ķīlas ņēmējam jāatlīdzina parādniekam visi zaudējumi, kas tam varētu rasties aiz viņa rūpības trūkuma. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad ķīlas ņēmēja rīcības rezultātā nekustamais īpašums pārdots par tādu cenu, kas ķīlas devējam radījusi zaudējumus. Savukārt tad, ja, pārdodot nekustamo īpašumu, pielaists ļauns nolūks un pircējs ir piedalījies ķīlas ņēmēja

ļauņprātībā, parādņiekam ir tiesības prasīt atpakaļ pārdoto lietu, atmaksājot pircējam pirkuma summu ar procentiem.

Papildus tam gadījumos, kad pārdošanas nosacījumi paredz acīmredzami nesamērīgi zemu izsoles sākumcenu, tiesa var to atzīt par likumīgu šķērsli nekustamā īpašuma pārdošānai ar pieteikumā norādītajiem nosacījumiem, ja tā secina, ka šāds pārdošanas nosacījums neatbilst Civillikuma 1. pantā nostiprinātajam labas ticības principam (*sk., piemēram, Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006. gada 4. oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-540*).

19.4. Pieteikumu iesniedzēji norāda arī, ka viņi nevar savas tiesības pienācīgi aizsargāt, izmantojot iepriekš aprakstītos mehāņismus, proti, vēršoties tiesā prasības tiesvedības kārtībā, jo pieeju tiesai ierobežo lielā valsts nodeva. Kaut arī Civilprocesa likums pieļaujot iespēju lūgt tiesu atbrīvot personu no valsts nodevas nomaksas, formāli ķīlas devējam piederot nekustamais īpašums un tiesas neatzīstot, ka šādos apstākļos personas mantiskais stāvoklis liegtu tai iespēju nomaksāt valsts nodevu.

Civilprocesa likuma 43. panta ceturtā daļa paredz jebkurai personai tiesības lūgt, lai tiesa, ievērojot attiecīgās fiziskās personas mantisko stāvokli, pilnīgi vai daļēji to atbrīvotu no tiesas izdevumu samaksas. Satversmes tiesa jau ir uzsvērusi, ka vispārējās jurisdikcijas tiesām ir rūpīgi jāizvērtē prasītāju argumenti par valsts nodevas samazināšanu vai atbrīvošanu no tās (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 13.4. punktu*).

Lai neaizskartu personai Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu, vispārējās jurisdikcijas tiesai ir jāizvērtē prasītāja iespējas vērsties tiesā savu tiesību un likumisko interešu aizsardzībai pēc būtības. Atsaucoties uz to, ka personai pieder nekustamais īpašums, vispārējās jurisdikcijas tiesai ir jāpārlicinās, ka tādējādi netiek nesamērīgi ierobežotas personas tiesības uz pieeju tiesai.

19.5. Civilprocesa likuma 396. panta otrā daļa noteic, ka pieteikumam par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošānu izsolē pievienojami pierādījumi par parādņieka brīdinājumu, ja vien no paša akta vai likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams. Tādējādi Civilprocesa likums pieļauj, ka

nekustamais īpašums tiek pārdots labprātīgā izsolē arī tad, ja parādnieks nav brīdināts par šāda pieteikuma sniegšanu tiesā.

Satversmes tiesa jau ir uzsvērusi, ka parādnieka brīdināšana ir nozīmīga viņa tiesību aizsardzības garantija, jo pieteikumi tiesā tiek izskatīti bez saistības dalībnieku klātbūtnes, nepaziņojot viņiem par to. Ja parādnieks tiek brīdināts par saistību nodošanu piespiedu izpildīšanai, viņam ir iespēja iesniegt iebildumus kreditoram un sarunu ceļā vienoties ar to par saistību izpildes nosacījumiem. Vienlaikus viņam ir arī tiesības – tādā gadījumā, ja pastāv strīds, – savu tiesību aizsardzībai vērsties tiesā prasības tiesvedības kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 12.3.2. punktu*).

Atteikšanās no brīdinājuma saņemšanas var būtiski ierobežot parādnieka tiesības uz taisnīgu tiesu. Ja parādnieks netiek brīdināts par ķīlas ņēmēja nolūku iesniegt pieteikumu par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē, viņš nevar vērst kreditora uzmanību uz iespējamiem pārpratumiem vai kļūdām, kā arī nevar aicināt attiecīgo jautājumu risināt pārrunu ceļā. Tāpat arī parādnieka tiesības izmantot Civilprocesa likumā paredzētos mehānismus strīdu risināšanai tiek apgrūtinātas, tādējādi ierobežojot viņa iespēju efektīvi īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu procesā, kurā tiek nodrošināts pušu līdztiesības un sacīkstes princips.

Arī Patērētāju tiesību aizsardzības likums ierobežo gadījumus, kādos pieļaujama patērētāja nebrīdināšana par līguma izbeigšanu, paredzot, ka atsevišķos gadījumos šādi noteikumi atzīstami par netaisnīgiem un nav piemērojami (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6. panta trešās daļas 8. punktu*).

Tādēļ brīdinājuma saņemšana ir uzskatāma par tik būtisku parādnieka tiesību aizsardzības garantiju, ka viņš no tās nevar atteikties, noslēdzot tiesisku darījumu.

Vienlaikus norādāms, ka obligāta brīdinājuma noteikšana neietekmētu pašreizējo nekustamā īpašuma labprātīgas pārdošanas izsolē tiesas ceļā institūtu. Ķīlas ņēmēja pienākums brīdināt parādnieku par pieteikuma sniegšanu tiesā neprasītu nekādus būtiskus materiālus ieguldījumus.

Līdz ar to Civilprocesa likuma 396. panta otrā daļa, ciktāl tā pieļauj to, ka netiek iesniegti pierādījumi par parādnieka brīdināšanu, ja no paša akta izriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams, neparedz saprātīgu līdzsvaru starp parādnieka un ķīlas ņēmēja, kā arī sabiedrības interesēm. Tādēļ minētā norma šajā daļā neatbilst Satversmes 92. pantam.

19.6. Saeimas un Latvijas Komercbanku asociācijas pārstāvji papildus iepriekš minētajiem mehānismiem norādījuši arī uz citiem Civilprocesa likumā ietvertiem instrumentiem, kas būtu uzskatāmi par parādnieka tiesību aizsardzības garantijām.

Pirmkārt, persona varot lūgt Civilprocesa likuma 483. pantā minētās amatpersonas iesniegt protestu par lēmumu, ar kuru atļauta nekustamā īpašuma labprātīga pārdošana izsolē, ja, pieņemot šo lēmumu, pieļauti būtiski materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpumi. Otrkārt, Civilprocesa likuma 617. panta otrā daļa paredzot ieinteresēto personu tiesības iesniegt apgabaltiesā sūdzību par tiesu izpildītāja rīcību, kas izskatāma, lemjot par izsoles akta apstiprināšanu. Un, treškārt, atbilstoši Civilprocesa likuma 613. panta sestajai daļai esot iespējams iesniegt blakus sūdzību par apgabaltiesas lēmumu par izsoles akta apstiprināšanu.

Kaut arī ar minētajiem mehānismiem parādnieks nevar aizsargāt savas tiesības gadījumos, kad pastāv strīds pēc būtības, tie tomēr papildina parādniekam noteiktās procesuālās iespējas civilprocesā. Arī šie instrumenti ir vērsti uz to, lai nekustamais īpašums izsolē tiktu pārdots tiesiskā kārtībā.

Tādējādi apstrīdētās normas kopumā paredz samērīgu pamattiesību ierobežojumu, jo indivīdam nodarītais kaitējums ir mazāks par labumu, ko iegūst sabiedrība.

20. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu gadījumā, kad Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, tai jānosaka brīdis, ar kuru attiecīgā norma zaudē spēku.

No lietas materiāliem secināms, ka visi Pieteikumu iesniedzēji ir brīdināti par to, ka tiesā tiks iesniegts pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā. Tādēļ Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību

aizsardzībai nav nepieciešams, lai norma, kas pieļauj to, ka netiek iesniegti pierādījumi par parādnieka brīdināšanu, spēku zaudētu ar atpakaļejošu datumu.

Satversmes tiesā sagatavošanā atrodas vairākas lietas ar tādu pašu prasījuma priekšmetu kā izskatāmajā lietā. Dažās no tām konstitucionālo sūdzību iesniedzēji nav brīdināti par to, ka tiesā tiks iesniegts pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē. Tomēr gadījumā, ja apstrīdētā norma spēku zaudētu ar atpakaļejošu datumu, konstitucionālo sūdzību iesniedzējiem radītais pamattiesību aizskārums netiktu novērsts. Tādēļ noteikt atpakaļejošu datumu apstrīdētās normas spēka zaudēšanai nebūtu nozīmes.

Satversmes tiesa ņem vērā, ka norma, kas ļauj neiesniegt pierādījumus par parādnieka brīdināšanu, regulē ķīlas ņēmēju rīcību. Tādēļ ir nepieciešams paredzēt saprātīgu termiņu, kurā viņiem būtu iespēja uzzināt par jauno tiesisko regulējumu.

21. Ar Satversmes tiesas 2010. gada 5. marta rīcības sēdes lēmumu apturēta Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas tiesneša 2009. gada 16. novembra lēmuma lietā Nr. 3.12-2232/8, 2009 izpilde līdz Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās brīdim. Ar šo Centra rajona tiesas tiesneša lēmumu atļauta Inārai Sīlei piederošā nekustamā īpašuma labprātīga pārdošana izsolē tiesas ceļā.

Savukārt ar Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2010. gada 14. aprīļa lēmumu par lietas ierosināšanu apturēta Rīgas rajona tiesas tiesneses 2010. gada 18. marta lēmuma lietā Nr. 3-12/1296 par Indulim Brodiņam piederošā nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā izpilde.

Līdz ar šā sprieduma spēkā stāšanos abu minēto rajona tiesu tiesnešu lēmumu izpildes apturēšanai ir zudis pamats.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1) atzīt Civilprocesa likuma 396. panta otrās daļas vārdus „paša akta vai” par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēku zaudējušiem no 2010. gada 10. decembra;

2) atzīt Civilprocesa likuma 396. panta pirmās daļas vārdus „vai ķīlas ņēmējs, kuram ir tiesības pārdot ķīlu par brīvu cenu”, 396. panta otrās daļas vārdus „bet, ja pieteikumu iesniedzis ķīlas ņēmējs, – arī ķīlas līguma noraksts, pierādījumi par parādnieka brīdinājumu, ja vien no likuma neizriet, ka šāds brīdinājums nav nepieciešams”, 397. panta pirmās daļas vārdus „nepaziņojot par to pieteicējam un parādniekam” un 397. panta otrās daļas 1. punkta vārdus „vai ķīlas ņēmēja parādniekam un ķīlas ņēmējam ir tiesības nekustamo īpašumu pārdot par brīvu cenu” par atbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris